

treated according to the following points of view: a management, infrastructure, environment, tourist productions, commercializations, and promotional policies.

Tunus turizminde bugün (1990), 3.2 milyon yabancı turist girişı ve 18.8 milyon geceleme göz önüne alındığında; ülkenin Akdeniz Havzası'nda İtalya, İspanya, Fransa, Yugoslavya, Yunanistan, Portekiz ve Türkiye'den sonra geldiği, bu turistik göstergeler itibariyle güney Akdeniz kıyılarının ve Afrika kıtasının turizm lideri olduğu söylenebilir (Tunus'ta Turizmin Bugünkü Durumu ve Etkileri, 1991 yılında İzmir'de yapılan Coğrafya Meslek Haftası'nda bir bildiri halinde sunulmuş, henüz yayınlanmamıştır).

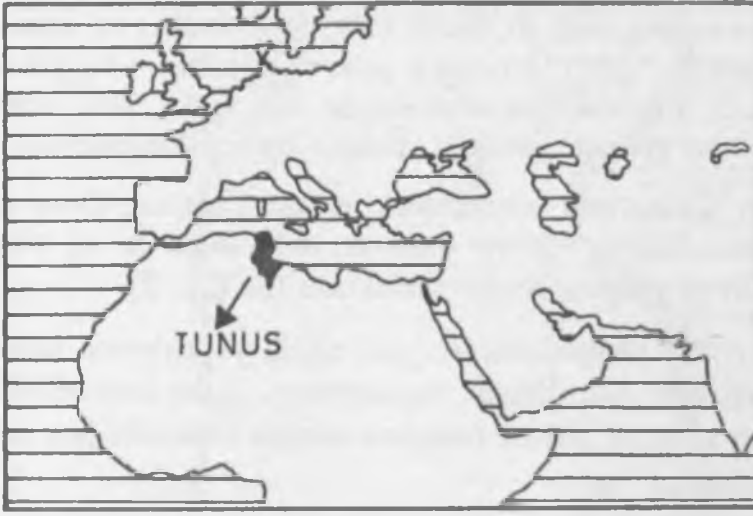
Tunus'ta turizmin gelişmesi son 25-30 yılın eseri olup, belirli dönemlerde kesintisiz ve süratli bir büyüme yaşanırken, bazı yıllarda bir durgunluk ve yavaşlamaya tanıklık olunmuştur. Öte yandan gelişmede rol oynayan faktörlerin bir kısmı zamanla değişmiş, kimilerinin etkisi azalmıştır. Bu makalede, önce Tunus gibi küçük bir Akdeniz ülkesinde turizmi geliştiren nedenler üzerinde durulmakta, sonra gelişim etapları belli dönemler içerisinde incelenmektedir.

I- TUNUS TURİZMİNİN GELİŞMESİNDE ROL OYNAYAN FAKTÖRLER

1. Ülkenin kendisine bağlı faktörler

1.1- Coğrafi konum

Kuzeybatı Afrika ülkelerinden biri olan Tunus, aynı zamanda Akdeniz'in güney kıyılarında yer almış olduğundan, Akdeniz Havzası'nın da bir parçası sayılır (ŞEKİL: 1). Çeşitli görüşlere göre; Akdeniz'de bir Mağrip ülkesi (ALAOUI, 1987), bir güneybatı Akdeniz ülkesi (RENUCCI, 1987) ya da güney Akdeniz ülkesi (JEDIDI, 1990) şeklinde konumu belirtilen Tunus, Avrupa'ya yakınlığından ötürü "Avrupa'nın banliyösü" (CAZES, 1983, SETHOM, 1987) olarak da nitelendirilmektedir. Sicilya'dan sadece 137 km lik bir uzaklıkla ayrılan Tunus'un Avrupa'ya bu son derece yakın coğrafi konumu, kendisine en büyük turistik çekiciliklerinden birini kazandırmıştır. Bu sayede Tunus turizminde, her zaman avrupalı turistlerin ağırlığı söz

ŞEKİL 1: Tunus'un Coğrafi Konumu

konusu olmuştur.

Ayrıca Tunus konumu gereği; Cezayir ve Libya'nın arasında bulunmakla, komşu iki arap ülkesinden de avrupalılar arkasından ikinci büyük turistik talebi almaktadır.

Tunus'un coğrafi konumunun dolaylı avantajları ise deniz turizminde Akdeniz ikliminin optimum koşullarından yararlanmasına; güneyde ön Sahra çöl sahasını "Sahra Turizmi" ne açmasına; kuzeyde Tel Atlasları'nın doğu uzantılarının mevcudiyeti, ülke turizminde doğal çeşitlilik yaratılmasına olanak sağlamıştır.

Ancak Tunus'un İspanya, Fransa, İtalya gibi büyük alıcı ülkelerle aynı ortamı -Akdeniz- paylaşması şiddetli bir rekabeti de beraberinde getirmektedir. Ayrıca Tunus turizminin avrupalı turiste sıkı sıkıya tek yönlü bağlılığı, zaman zaman onların ülkelerindeki siyasi-ekonomik ve sosyal karışıklıklardan etkilenebileceğini de göstermektedir.

1.2- Kıyı özellikleri

Tunus'ta yaklaşık 485 km uzunluğundaki kumlu kıyılar, ülke kıyı

uzunluğunun (1300 km) %37'sini meydana getirmekte ve turistik çekiciliklerin başında gelmektedir. Tunus kıyılarının büyük bir kısmı alçak kıyı tipinde olup, az olarak kuzeyde (Tabarka) ve kuzeydoğuda (Bon Burnu) falezli, kayalıklı yüksek kıyılara rastlanmaktadır (ŞEKİL: 2). Kesintisiz km.lerce uzanan altın renkli, ince taneli kumlu plajların bazı yerlerde genişliği yüzlerce metreyi bulmaktadır.

Tunus'un "Cote d'azur" niteliğindeki en güzel plajları, Cerbe Adası ile Hammamet Körfezi'nde yer almakta, dolayısıyla bu iki bölge, kıyı turizminin en gelişmiş zonları olmaktadır (ŞEKİL: 2).

Tunus kıyıları günümüzde erozyon, tahrip ve kirlenme sorunları ile karşı karşıyadır. Aşırı turistik yapılaşmanın, Tunus Körfezi'nde olduğu gibi, bazı yerlerde plajları tamamen ortadan kaldırılabildiğine dahi tanık olunmaktadır.

1.3 İlgili çekici doğal güzellikler

Tunus 164.000 km² lik küçük bir ülke olmasına rağmen, turistik çekiciliklerinde doğal kaynakların zenginliği önemli bir yer tutar.

Ülkenin kuzeyinde Tabarka'dan Bizerte'ye kadar devam eden yüksek kıyılar, onun gerisinde Tel Atlasları'nın doğu orografik uzantıları ve üzerindeki orman alanları, kuzeydoğuda Bon Burnu'nda bağ-bahçe ve narenciye tarımının yapıldığı verimli araziler, doğu kıyılarının eşsiz güzellikteki plajlarına karşılık, güney Tunus'un çöl koşulları tam bir tezat yaratmaktadır (ŞEKİL: 2).

Tunus'un en ilgi çekici köşelerinden birini oluşturan güney iç bölgesi; palmye-hurma vahaları (Gafsa, Tozeur, Nefta, Kebili, Duz, Matmata, Tamerza vd.), çöl peyzajı, serapların gözlenebildiği tuzlu şotları ile Sahra Turizmi'ne açılmıştır (ŞEKİL: 2, FOTO: 1)). Avrupa'dan uçakla birkaç saat içinde Sahra gibi tamamen otantik-ekzotik bir dünyaya ulaşan avrupalıya, doğayla bütünleşen çadırda konaklama, vahada yemek, çölde kervanla gezinti, kum kayağı, motokros vb. animasyonlar, değişik bir rekreasyon hazzı vermektedir.

Cerbe Adası, uçsuz bucaksız kumsalları ve vahaları ile turizme uzun yıllardan beri hizmet verirken, Kerkennah Adaları küçüklüğü ve

ŞEKİL 2 : Tunus'un doğal çekicilikleri

kayalıklı yapısı nedeniyle az yerleşilmiş bir özellik taşımaktadır (ŞEKİL: 2). Ülkede yabancı flora ve faunayı çevresiyle koruma altına alan 6 milli park ve birçok rezerv bölge, zengin göçmen kuş ve bitki türleri yanında, Akdeniz ve Sahra hayvanlarını da barındırmaktadır.

1.4 İklim

Tunus kıyı iklimi, deniz turizmi için en elverişli koşullar sunan Akdeniz iklimi etkisi altındadır. Kışları ılık (Ocak ayı ortalaması Tunus'ta 11° C, Gafsa'da 16°C , Cerbe'de 13°C) ve yağışlı fakat az bulutlu, uzun bir güneşlenme süresi (Temmuz ayında Bizerte'de 12.3, Cerbe' de 12.3 saat), uzun bir kurak dönem (Cerbe'de 9.5 ay) ve deniz suyu sıcaklığının aylarca 18° C nin üzerinde (Cerbe'de 6 ay) kalması özellikleri, ülkede geniş bir yaz turizmi sezonu yaratmaktadır (ALAOUI, 1987). Cerbe Adası ve Bon Burnu'ndan Sfaks kentine kadar olan doğu kıyıları Nisan-Kasım arasında 6-7 ay, kuzeyde Tabarka-Bizerte kıyıları 4 ay turizme açıktır. Güney iç Tunus ise, yaz aylarında şiddetli sıcaklık ve kuraklık yaşadığından, ancak diğer mevsimlerde ziyaret edilebilmektedir (ROUILLE, 1971).

1.5 Tarihi sit ve eserler, kültürel değerler

Tunus güneyinde birkaç prehistorik sit dışında, Fenike, Kartaca ve Romalılara ait yerleşme kalıntıları ve eserler son derece çoktur.

Tunus, M.Ö. I. binden başlayarak, Fenikelilerin birçok ticaret kolonisi kurdukları bir yer haline geldi. İşte bugünkü başkent Tunus yakınındaki Kartaca antik kenti de, Tir ya da Kıbrıs'tan gelen Fenikelilerin kurduğu bir ticaret sömürgesi iken, yavaş yavaş batı Akdeniz'de egemenliğini kabul ettiren bir kent durumuna yükseldi (ŞEKİL: 3). Bir iş ve ticaret sitesi olan Kartaca, daha sonra Romalılar döneminde Afrika eyaletinin başkenti olarak M.S.I. ve II. yüzyıllarda büyük gelişme kaydetti (Roma ve İskenderiye'den sonra 3. önemli kent), Romalıların tahıl, şarap ve zeytinyağı ambarlarından biri oldu. Kentte Fenike , Roma kalıntıları (su kemeri, kaplıcalar, tiyatro, liman, evler) hristiyan bazilikası ve arkeoloji müzesi önem taşımaktadır.

ŞEKİL 3 : Tunus turizminde tarihsel-kültürel çekicilikler.

Ülkedeki diğer Roma kentleri arasında Thuburbo Majus, Utique, Kerkouane, Dougga, Bulla Regia, Makthar, Sbeitla, Gightis ve amfitiyatrosu ile ünlü El Jem yer alır (ŞEKİL: 3).

7.yüzyıldan itibaren islam dünyasına katılan Tunus'ta Kayrevan kenti, islamın batıdaki kutsal kenti ve savunma merkezi oldu. 910'da Fatımilerin gelişiyle merkez Mehdiye yapıldı. Şimdiki Tunus kenti ise, Hafsiler döneminden (1228-1574) başlayarak, başkent pozisyonunda Osmanlı yönetimi (1574-1881) ve Fransız egemenliğinde (1881-1956) önemli tarihsel zenginliklere sahip oldu.

Tunus'un kültürel kimliğinde arap-islam kültürüne ilaveten Akdeniz ve Afrika'ya bağlılık, hatta Türk izlerini bulmak mümkündür. Arap-islam ve Akdeniz mimarisinin örneklerine ülkenin her tarafında rastlanabilir. Tunus kentindeki El Zeytune Camii , Kayrevan'daki Sidi Ukba Ulu Camii, ayrıca Gafsa, Beja, Sus, Sfaks ve Mehdiye kentlerindeki camiler, müslümanlığın ilk yüzyıllarından kalma dikkat çekici anıtları temsil ederler (ŞEKİL: 3).

Yine islam yerleşmelerinin ayrılmaz birer parçası olan Ribat (kara ve deniz sınırlarının önemli noktalarında yer alan savunma, kervansaray hatta dinsel amaçlı binalar topluluğu), Suk (kent merkezinde ticaret yapılan pazar yerleri olup, genellikle büyük camiin çevresinde üstü kubbe ya da damla örtülü dar sokaklardan meydana gelir: Tunus suk'u gibi), Medine (yeni kente karşıt olan surlar içindeki eski kent), Kasba (kentnin yüksekçe bir kesiminde surlarla çevrili saray ve askeri binaların oluşturduğu savunma amaçlı istihkam)'lar batı alemine yabancı gelen ilgi odaklarını yaratırlar. Ayrıca güneyde kırsal yerleşmelerde Gorfa (arı kovani şeklinde geleneksel tahıl ambarları), Ksar (kuzeybatı Afrika'da yaygın 10. ve 11. yüzyıllarda berberi ve yarı göçebe arapların kurduğu kendine özgü stili, eklentileri olan evlerin yer aldığı eski köyler) ve Troglodit (mağara meskenler, Matmata'da turizme açılmıştır, FOTO: 2)'ler Sahra Turizmi'nin kültürel öğelerini oluştururlar.

Tunus el sanatları, ülke ekonomisinin en dinamik sektörlerinden birisidir. 18.yüzyılda şuklarda doruk noktasına varan el sanatlarının zenginliği ve çeşitliliğinin kaynağında, Türk ve Endülüs göçleriyle

birlikte gelen teknik ve sanatın yoğurulup, benimsenmesi yatmaktadır. Bugünkü turistik el sanatlarına gelince; halıcılık, seramikten mamul mutfak ve süs eşyaları, deri, bakır, ağaç işlemeciliği, gümüş ve mercan üzerine bijuteri, hasırcılık başta gelmektedir.

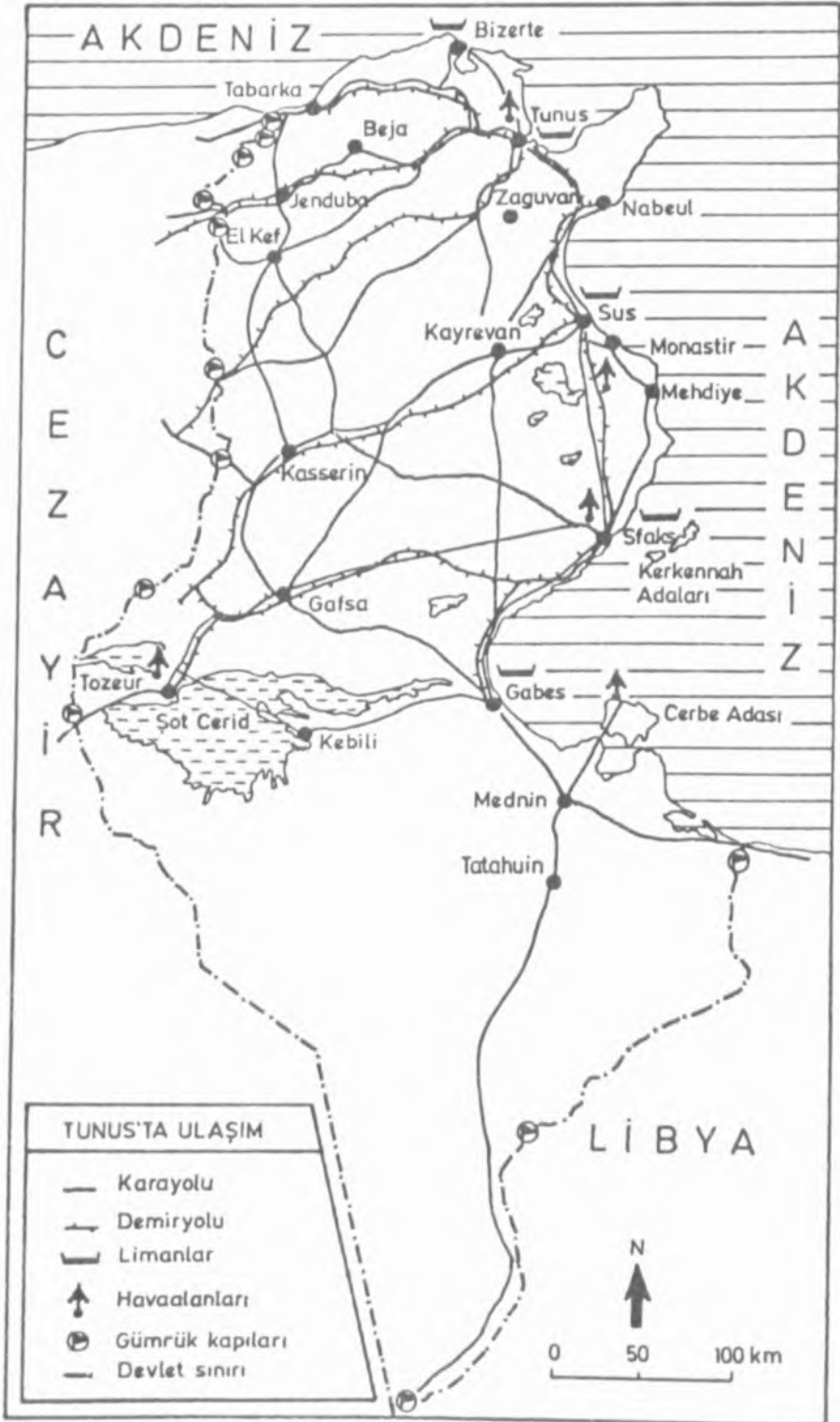
Tunus'ta müzeler; arkeoloji, islam sanatı ve geleneksel halk sanatlarında dağılışı gösterir. Bunlar arasında en önemlisi başkentteki Bardo Müzesi'dir. Ülkenin tüm bölgelerinden gelen eserlerin (Fenike, Kartaca, Roma, İslam ve Türk dönemleri) sergilendiği bu müzenin özelliği, dünyanın en zengin Roma mozaik koleksiyonlarından birine sahip olmasıdır.

Tunus mutfağı ülke turizminde çok önemli bir rol oynamasa da, doğu kültürüyle hazırlanmış yemekleri, deniz ürünlerinin bolluğu, iyi kalitedeki şarapları ve dijestif etkili doğal içecekleri dikkati çekmektedir.

Festivaller, Tunus kültür turizminde ayrı bir yer işgal eder. Uluslararası düzeyde her yıl yapılan ; çok amaçlı kültürel (Kartaca, Tabarka, Sus, Bizerte. Monastir, Sfaks, Dougga), turistik-kültürel (Duz, Tozeur, Tatahuin), tiyatro-müzik-sinema (Hammamet, El Jem, Kartaca, Testur, Kelibya) dallarında toplanmıştır (ŞEKİL: 3, FOTO: 3). Ülkenin çeşitli köşelerinde yılın tüm aylarında (çoğunlukla yaz) düzenlenen bu festivaller, bir yandan kültürel değerleri canlandırırken, öte yandan turist akımını belli noktalara çekerek o yöreye turistik döviz girdisi sağlamaktadır. Ayrıca her bir festivalin ülke tanıtımında ayrı bir katkısı olmaktadır.

1.6 Ulaşım

Tunus'ta turizmin ilk hızlı gelişim yıllarından itibaren havaalanlarının yapımı zorunlu olmuştu. Zira ülkenin coğrafi konumu nedeniyle, Avrupalı turistlerin taşınması havayolunun kullanımını gerekli kılıyordu. Böylece inşa edilen 5 havaalanıyla yurtdışından turistik bölgelere doğrudan hava ulaşımı sağlanmış oldu (ŞEKİL: 4). Son olarak Tabarka'da yapımı sürenle birlikte (aynı zamanda entegre turistik tesislerin de inşası) yöre turizminin büyük ölçüde canlanacağı tahmin edilmektedir.

ŞEKİL 4 : Tunus'ta ulaşım.

1990 yılında Tunus'a girişlerin % 59.5'i havayoluyla gerçekleşmiştir. Avrupalıların % 97'si bu sektörü kullanmışlardır.

Tunus'un turistik merkezlerle ilişkisini sağlayan ülke içi karayollarının güney Sahra bölgesi hariç, yeterli hizmeti verdiği söylenebilir (ŞEKİL: 4). Son yıllarda Sahra Turizmi'ne verilen önem nedeniyle, Tozeur havaalanından başlayarak Şot Cerid (Tunus'un en geniş şot alanı)'i baştanbaşa geçen karayolu yapılmış, amenajman-altyapı çalışmaları devam etmektedir. Öte yandan Cezayir ve Libya ile bağlantılı karayolları, turistik akımda Mağrip ülkelerinin ağırlıklı seçimi (% 97.6) halindedir (ŞEKİL: 4).

Başkent Tunus'tan çıkarak, daha çok ülkeyi doğudan batıya kateden demiryolu ağı, Hammamet ve Gabes körfezlerinde kıyıyı takip etmekte, ayrıca iki hat Cezayir'e geçmekte, ancak turizmde kullanım payı önemsiz bir sektör olmaktadır (ŞEKİL: 4).

Turistik amaçlı denizyolu ulaşımı, uzun yıllardan beri Tunus ile Fransa, İtalya ve Sicilya arasında mevcuttur. Bu yerlere son olarak İspanya eklenmiş, varış noktaları çoğaltılmış, çeşitli tipte gemilerle yolculuk süresi kısaltılmıştır. Tunus turizminde ulaşım sektörleri arasında, denizyolunun payı çok azdır: % 2.1. Denizyolunu en çok tercih eden Fransız, İtalyan ve Almanlar olup, tüm kullananların % 69.1'ini meydana getirmektedirler.

1.7 Turistik merkezlerin konumu

Tunus turizminde çekim merkezlerinin, kıyı turizmine dayalı olarak hemen hepsinin doğu kıyıları üzerinde toplandığı görülür. Ülkenin iç kısımlarında kültür, Sahra ve termal turizme bağlı yerleşmeler ise birkaç taneyi geçmez (ŞEKİL: 3). Başkent Tunus'tan başlayarak, başlıca turistik merkezleri tanıtmak gerekirse;

Tunus ve çevresi.— Bugün Tunus gölünün (lagün) batı kenarında uzanan başkent, önceleri daha iç kısımlarda bulunuyordu. 1881'den itibaren düzlüğe inip, medine ve suk çevresinde yayılan kent, yerleşmeye uygun olmayan lagün kıyılarından yolların geçirilmesi ve zamanla buralara sanayi tesisleri ve depoların kurulmasıyla daha da kıyıya yaklaştı (ŞEKİL: 5a, 5b).

Başkent'in turistik çekiciliklerinin başında; otelleri, medine ve suk'u, El Zeytune Camii, Bardo Müzesi ve Akdeniz mimarisindeki yapıları gelmektedir. Kent yakınındaki (16 km) dünyaca ünlü Kartaca kalıntıları, bunun yanıbaşında geleneksel Tunus mimarisine sahip Sidi Bu Said köyü, La Marsa ve Gammart plajları Tunus'u bütünlemektedir. Başkente 30 ve 40 km uzaklıktaki Korbus ve Cebel Ust termal tedavi merkezleri ülke çapında hizmet vermektedir (FOTO: 4-). Kuzeyde eski limanı ile ünlü Bizerte (64 km), denizaltı avcılığına uygun kıyıları ve yaban domuzu avcılığının yapıldığı dağları ve ormanlarıyla ilgi çeken Ayn Draham ve Tabarka yöresi (110 km), turistik potansiyelinin yüksekliğine rağmen yeni gelişme yolundadır.

Nabeul-Hammamet.— Tunus'un el sanatları merkezi Nabeul; ince kumlu plajları, portakal ve limon bahçeleri, lüks otelleri, eski ispanyol kalesi, ilginç medinesi ve balıkçı limanı ile Hammamet; ülkenin en gözde turistik merkezlerinin başında gelir (ŞEKİL: 3, FOTO: 5).

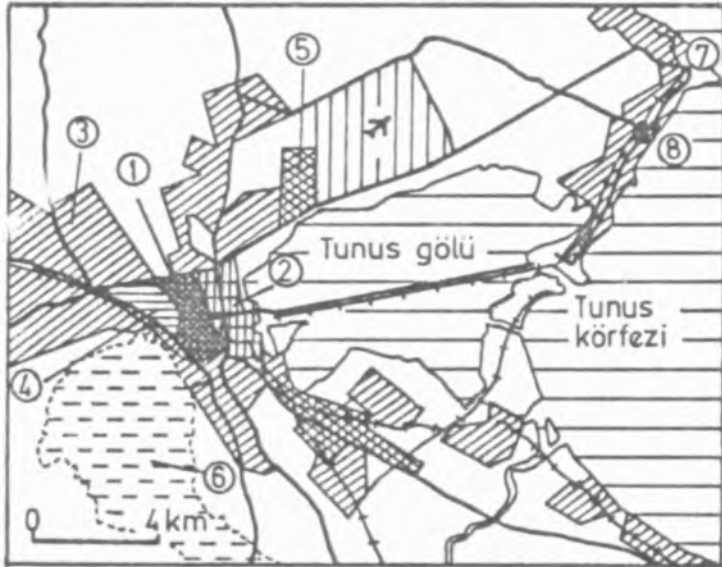
Sus ve çevresi.— Fenike, Roma ve İslam kenti olarak Sus, günümüzde çeşitli aktivitelere sahip Porte el Kantaoui entegre turizm kompleksinin yer aldığı çok tanınmış bir tatil beldesidir. Yakınındaki Monastir, eski bir Roma yerleşmesi üzerine kurulmuş tipik bir arap kentidir. Monastir, sitinin güzelliği, plajları, 10. yüzyıla ait camisi ve ribatı, iyi donanıma sahip çok sayıdaki turistik tesisleri ve eski devlet başkanı Habip Burgiba'nın doğum yeri olmasıyla adını duyurmuştur. Mehdiye, 10. yüzyılda kurulmuş, Fatimilerin başkenti olarak çok sayıda tarihi eserleri ve plajları ile dikkati çekmektedir. Bir başka tarihi kent Kayrevan, medine ve suk'ları, camileri ve halılarıyla Tunus turizminde önemli bir yere sahiptir (FOTO: 6). Son olarak bu yörede Tunus'un ikinci büyük kenti Sfaks bulunur, ama turizmden çok sanayi, balıkçılık ve zeytincilik gelişmiştir. Sfaks'tan bir saat uzaklıktaki Kerkennah adaları, sakin bir dinlenme köşesidir (ŞEKİL: 3).

Cerbe ve Zarzis.— Tunus'un güneydoğusundaki Cerbe Adası ve Zarzis yöresi, uçsuz bucaksız kumsalları, geleneksel konut mimarisıyla bütünleşmiş eşsiz doğasıyla son derece çekici bir turizm merkezidir (ŞEKİL: 3). Ancak adadaki aşırı turistik yapılaşma

- ① Medine
- ② Tunus gölü
- ③ Kent parkı

ŞEKİL 5a: Tunus Kentinin Alansal Gelişimi

① Eski kent merkezi	⑤ Sanayi zonları
② Modern	⑥ Sebha es Sejumi
③ Banliyöler	⑦ Turistik Sidi Busaid köyü
④ Yönetim merkezi	⑧ Antik Kartaca kalıntıları
✈ Havaalanı	

ŞEKİL 5b: Tunus Kentinin Alansal Kullanımı ve Yakın Çevresi

plajların güzelliğini bozmakta, erozyon ve kirlenme adanın geleceğini tehdit etmektedir. Cerbe'de Hum es Suk; elsanatları çarşısı, balıkçı limanı, eski kalesiyle, Guellala; geleneksel seramik eşya atölyeleriyle ve kuzey Afrika'nın en eski İbrani tapınağının olduğu La Griba başlıca ziyaret yerleridir.

Güney Tunus.— Tunus turizminin kıyı turizmine alternatif bölgesi Sahra; Nefta, Kebili, Duz, Tozeur gibi yerleşmelerde turizme açılmıştır (ŞEKİL:3). Şot Cerid'in kenarındaki palmye-hurma vahalarında konumlanmış bu siteler, doğal özgünlükleri yanında beyaz kübik evleri, orjinal el sanatları ile ülkenin diğer bölgelerinden çok farklı bir görünüm sunmaktadır.

1.8 Siyasi-ekonomik faktörler

Tunus'un bağımsızlığının (1956) ardından, ilk on yıllık gelişme planı (1961-1971) uyarınca, turizm sektörünün kontrollü, dengeli ve ölçülü büyümesi öngörülüyordu. Ayrıca çevrenin olanaklarından faydalanılarak, ucuz ve sade bir turistik donatımın oluşturulması isteniyordu. Bu ilk yıllarda özel sektör girişimlerinin olmayışı yüzünden, devlet insiyatifi ele aldı ve 1959'da Tunus Turizm ve Otelcilik Birliği (SHTT)' ni kurdu. Dolayısıyla ilk turistik yatırımlar devlet tarafından başlatılmış oldu. Devlet, 1962 yılı yatırımlarında % 90'lık bir paya sahipti.

Turizm alanında planlama, 1965'den sonra başladı ve turizm, ülkenin gelişmesinde öncelikli seçim haline geldi. Daha 1965 yılında gelişme planınınnda öngörülenler geçiliyor, ulusal özel sermayenin yararına devletin yükümlülüğünün azalmaya başladığına tanık olunuyordu. 1966'da özel sektör, ülke toplam yatağının % 77'sini elinde toplamıştı (SETHOM, 1987).

Devlet, turizm sektörünün ilerlemesi ve yabancı müşteriye çekebilme için uluslararası büyük seyahat acentalarıyla iletişim kurmaya gitti ve 1973'e kadar ücretlere düşük tarife uygulama politikası güttü. Böylece bu ilk 10 yıllık dönemde, Tunus turizmi birden uluslararası pazara girdi, ama aynı zamanda tur operatörlerine bağımlılığı da doğdu. 1960'lı yıllarda devlet yatırımları en çok Bizerte-Tabarka,

Monastir-Sfaks ve Sus-Kayrevan zonlarında SHTT tarafından gerçekleştirildi.

1970'den itibaren devletin liberal ekonomi politikasına geçişi, özellikle turizm ve sanayinin yararına oldu. Özel sektör turizm yatırımları artmaya devam etti ve 1972'de konaklama kapasitesinde SHTT'nin payı % 8'e inmişti. Turistik gelişme, sektörün daha da özelleşmesine, sermayenin artmasına yol açtı. Tunus turizmi "el sanatları" ve "denemeye dayanan" aşamadan "endüstriyel turizm" aşamasına geçmeyi başardı. Kitle turizmine hizmet verebilmek için yatak sayısı fazla olan büyük oteller ve tatil köylerinin yapımına girişildi. Sonuç olarak, turizm sektörüne daha fazla sermaye gerektiği, ancak yerli banka ve kredi servislerinin yatırımcılara yeterli finansal yardımı sağlayamadıkları görüldü. Bu durumda devlet, 1969 yılında çıkardığı bir yasayla yabancı sermayeye çağrıda bulundu. Yabancı sermaye girişinde önce Avrupa kaynaklıların (Fransa, İtalya, İsviçre ve Danimarka), daha sonra Ortadoğu Körfez Ülkeleri (Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Suudi Arabistan) petro-dolar finansının katılımı söz konusu oldu (JEDIDI, 1990). 1972'de tüm turistik yatırımlarda yabancı sermayenin payı % 10 idi. Petro-dolar finansının gelişimiyle, 1970'lerden itibaren, Tunus devleti ve bankalar, ortak şirketler ve bankalar kurdular, birçok entegre turistik proje (Porte el Kantaoui, Complexe Nejma, Mini Station de Monastir, Hotel Mechtel...) gerçekleştirdiler. Tahminlere göre 1980'li yılların başında, arap yatırımları toplam 400 milyon dinarı bulmuştu (SETHOM, 1987).

1970'li yılların ilk yarısında devlet yine, turizm öncülerine, girişimlerinin etüd aşamasındaki harcamalarının tümünü ya da bir kısmını parasal olarak karşılıyor, yol yapımına yardımcı oluyor, ekipmanlarını ithal etmede gümrük indirimi sağlıyor, turistik üniteleri kurmak için gerekli arazileri bedava veriyor, bankalarda kredi açıyor ve uzun-orta vadede borç indirimine gidiyordu. Bütün bu parasal destek ve avantajların yanında devlet, 1973-1977 arasında ülke çapında geniş bir altyapı programını devreye soktu. Ayrıca 1973'de Turistik Emlak Ajansını kurdu. Turizme gerekli araziye satın almakla görevli bu kurum, yüzlerce hektar araziye çok ucuz fiyatlarla bu sektöre kazandırdı. Yine devlet, 1965 yılından itibaren, mesleki formasyonu sağlamak üzere turizm ve otelcilik eğitimi veren okullar

açtı (JEDIDI, 1990).

Bugün Tunus ekonomisinin yaşadığı dar boğazlar, devletin doğrudan yatırım olanaklarını sınırlamaktadır. Dış borç ödeme zorluğu ve döviz yetersizliği ülkenin büyük sıkıntılar yaşamasına yol açmaktadır. Devletin turizm yatırım şirketi sayılan SHTT' de ekonominin durgunluğu karşısında oldukça küçülmüş, borçlanmış ve ekipmanları eskimiş bir yapıdadır. Günümüzde ancak 10 kuruluşta 4000 yatak dolayında bir kapasiteye sahiptir (ülke toplamının ancak % 3.5'i). Yatırım olarak ise devletin payı % 10, özel sektörün % 75, yabancı sermayenin % 15'dir (JEDIDI, 1990).

Devletin turizm konusunda bir başka politikası -yatırımlar dışında- da turistik amenajmanla ilgilidir. Daha 1972'de öncelikli 5 zon (Kuzey Tunus, Güney Tunus, Hammamet-Nabeul, Sus, Cerbe-Zarzis) ilan edilerek, gerekli teşvik, kolaylık ve hizmetler buralara kanalize edildi. 1975'den itibaren turistlerin çok yönlü motivasyonlarına cevap verebilmek için, Tunus turizm otoriteleri yeni bir amenajman stratejisi oluşturdular. Petro-dolar finansıyla da desteklenen birçok entegre proje (konaklama, animasyon, spor, eğlence, alışveriş vb.ni içine alan merkezler) ortaya çıktı (MIOSSSEC, 1991). Artık herbir turistik yatırım yüzlerce ha arazi, en az 5-10 bin yatak, yüzlerce milyon dinar sermaye ile ifade edilmeye başlandı. Buna paralel olarak 1989'dan itibaren öncelikli zonların amenajman planları tekrar gözden geçirildi, kuzey kıyılarında ve güneyin vahalarında yeni zon açma çalışmalarına girişildi.

2. Ülke dışı faktörler

Uluslararası turizm talebi, dünyada 1955'den bu yana yılda yaklaşık % 10'a varabilen hızlı bir artışa sahne olmaktadır. Tunus için başlıca müşteri kaynağı sayılan Batı Avrupa'dan tatilde yurtdışına çıkma olayı, yaşam düzeyinin yükselmesi ve emeklilik yaşının öne alınmasıyla büyük bir sıçrama gösterdi (JEDIDI, 1990). Öte yandan güçlü tur operatörlerinin organize ettikleri "herşey içinde" ya da "götürü tur" dedikleri paket turlar, orta gelirli tatilciye çıkmaya teşvik etti. Bugün Tunus'a gelen Avrupalı turistlerin yarısına yakını götürü charter turlarıyla geliyorlar ve Tunus bu pozisyonuyla Akdeniz

havzasında İspanya, Yunanistan ve İtalya'dan sonra 4. sırada yer almaktadır (MIOSSSEC, 1991).

Tunus'ta turizmin gelişmesinde rol oynayan dış faktörlerden bir diğeri de, Akdeniz ülkelerinden bazılarının son yıllarda turizm için uygun olmayan koşullarıdır(Mısır, Lübnan, Kıbrıs, Fas, Cezayir, Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi bunalımlar). Bu durumda Tunus, güney Akdeniz kıyılarının başlıca turist çeken ülkesi konumuna yükselmiştir.

Diğer taraftan Tunus, turistler için pahalı bir ülke değildir. 1960 ve 1970'li yıllarda turizmin gelişmesini teşvik amacıyla düşük tutulan fiyatlar, ilerki yıllarda da yine Avrupa ülkelerine göre düşük kaldılar. Sözelimi 1982'de Tunus; Yugoslavya ve Mayorka (İspanya-Balea adaları)' dan sonra Akdeniz'in en ucuz üçüncü merkezini oluşturuyordu (JEDIDI,1990). 1987'de Tunus dinarının devalüe edilmesiyle Tunus fiyatları, cazip kalmaya devam ettiler.

II. TURİZMİN GELİŞMESİ

Tunus'ta turizmin gelişmesi, devletin turizm politikasına bağlı olarak 3 dönem geçirmiştir: 1961-1971, 1972-1982 ve 1982 sonrası. Burada bu ayırımı uyarak; turistik göstergelerden yabancı turist sayısı, yatak sayısı, yatırımlar ve gelirler, doluluk oranı ve geceleme sayısı ülke bütünü ve turistik bölgeler (zonlar) çerçevesinde ele alınacaktır.

1. 1961-1971 dönemi: Hızlı bir tırmanış

Tunus'ta turizm, oldukça yeni bir aktivitedir (bize göre eski sayılır). Ülkenin bağımsızlık yılında (1956) konaklama kapasitesi 3800 yatak iken, başkent Tunus ve büyük kentler başlıca yoğunluk merkezlerini meydana getiriyorlardı.

1963 yılına kadar turizmde hiçbir gelişme görülmedi. Çünkü, 1961'deki Bizerte olayları ve 1962'ye kadar süren Cezayir savaşı, gerçek bir handikap yaratmıştı. Ancak 1963'den itibaren turizm canlanmaya başladı. Kayıtlara göre bu yıl bir önceki yıl (1962) arasında yatak sayısında % 50, yabancı turist girişlerinde % 50 oranında bir artış sağlandı (GRAFİK: 1).

1963-65'li yıllar için "atağa kalkma" yılları diye söz edilen bu yıllarda ülkedeki toplam gecelemlerde yabancı turistlerin oranı artarken -Tunus'un uluslararası turizme girişinin bir göstergesi olarak- yerli nüfusun oranı düşüyordu: 1961'de % 44 olan Tunusluların payı 1964'de % 23'e inmişti (CAZES, 1983). Daha ilerki yıllarda bu oran; 1967'de % 10, 1971'de % 5, 1990'da % 5.9 şeklinde değişmiş oldu.

1964 yılında ülkede 7000 olan yatak sayısının % 37'si başkent ve banliyölerinde, % 33'ü doğu kıyı zonunda (Hammamet, Sus, Monastir, Cerbe), % 30'u da diğer bölgelerde dağılmış bulunuyordu (SETHOM, 1979) (GRAFİK: 2). Yani doğu kıyı zonunun henüz üstünlüğü doğmamıştı.

1965'den itibaren Tunus turizmi, iki olguyla karakterize edilmekteydi: İlki; kalkınma planı perspektifleriyle ortak olmayan bir dinamizm ve son hızla bir artış, ikincisi; yatırımlarda gitgide artan derecede devletin payının azalması, bir başka deyişle turizm sektörünün özelleşmesi.

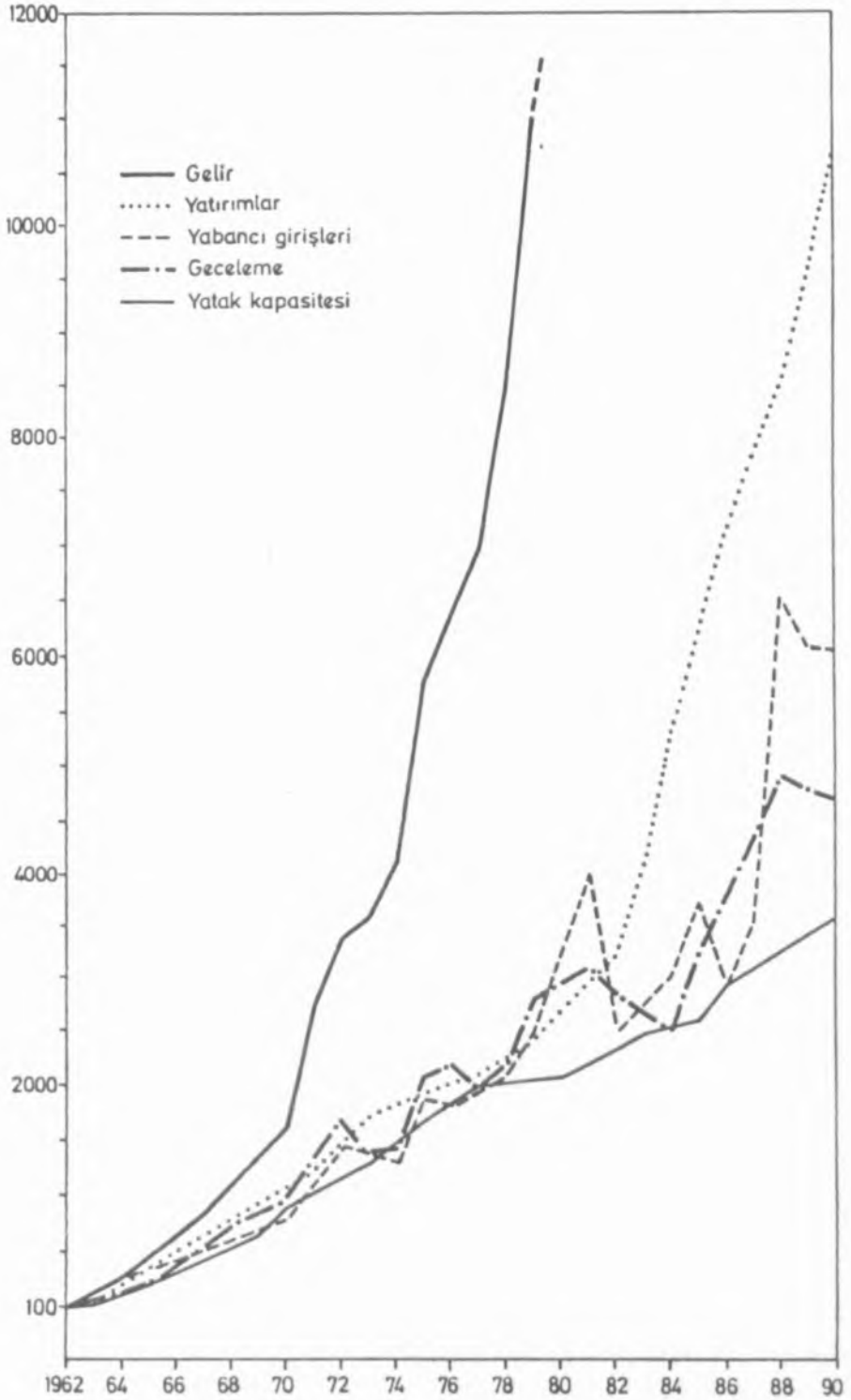
1965-68 yılları arasında, turizmde rakamlar sıçrama derecesinde büyümeye devam ediyordu. Bu dönemde yatırımlar % 80 arttı, turist, tesis, yatak sayısı ve gelir iki kez katlandı (GRAFİK: 1). Bununla birlikte 1967 yılında Arap-İsrail savaşı hafif bir duraksamaya neden oldu. 1968'den itibaren ivme şeklinde bir atılım görüldü ve 1973'e kadar devam etti. Tunus'un ilk on yıllık gelişme planında 1971 yılı için öngörülen yatak sayısı 9100 yerine 41 bin yatak, 300 bin turist yerine 608 bin turist, 14.1 milyon dinar gelir yerine 53.8 m. dinar olarak gerçekleşmişti. Turistlerin milliyetlerine göre dağılımında bu dönem başında (1961) Fransızlar % 39 gibi büyük bir oranı işgal ediyor, onları Alman (% 15), İtalyan ve İngilizler izliyordu. 1971'de Fransızların oranı % 22'ye düşmüş, Almanların oranı artmıştı (% 18).

Kısacası Tunus turizminin bu ilk gelişme yılları hızlı, kesintisiz ve tahminlerin ötesinde bir büyüme süreci yaşamıştı.

2. 1972-1982 dönemi: Kesintili bir büyüme

Bu yıllarda Tunus turizmi, önemli yapısal değişiklikler yaşamıştır. Devlet politikasının liberal ekonomiye geçişi, turizm sektöründe özel

(Endeks 100)

GRAFİK 1 : Tunus'ta turizmin gelişmesi .

girişimleri daha da arttırmış, öte yandan yabancı sermaye ülkeye davet edilmişti.

Doğu kıyılarının uluslararası turizme açılması hızla devam ederken ülkenin iç kısımlarıyla arasındaki gelişmişlik farkı da iyice büyüdü. 1964'de ülke yatak kapasitesinin % 33'ünü sağlayan Hammamet'den Cerbe'ye kadar olan doğu kıyı zonunun egemenliği 1972'de % 70, 1977'de % 80 oranına ulaşmış (GRAFİK: 2), Hammamet-Nabeul bir merkez olarak belirmişti (doğu kıyılarındaki yatak sayısının % 30'u) (SETHOM, 1979).

Turistik çekicilikleri (plajları, uzun bir yaz turizmine olanak sağlayan iklimi, el sanatları, tarihi-kültürel zenginlikleri vb.), konaklama tesisleri ve ulaşım olanakları bakımından optimum koşullar sunan doğu kıyıları, uluslararası seyahat acentalarının tur programlarına girmiş, yoğun talep almaya başlamıştı.

1972 yılında turistik tesis başına düşen ortalama yatak sayısı 198 idi. Ülkedeki toplam 242 otelden 100 tanesi, 200 yatağın üzerinde bir kapasiteye sahipti ve otellerin bu boyutu da gösteriyordu ki Tunus turizmi artık kitle turizmine cevap verecek bir düzeye ulaşmıştı. Aynı yıl gelen 780 bin yabancı turist arasında Almanlar başta (168 bin), arkasından Fransızlar (152 bin) ve İngilizler (141 bin) gelmekteydi. Turistlerin kalış süreleri ortalama 8.7 gün olup, o yıl ülke % 57.6 oranında bir doluluk yaşamıştı. Ayrıca 68 milyon dinar gelir sağlanmış, turizm dövizleri ödemeler dengesindeki açığın hemen hemen tamamını (% 95.2) örtmüştü. Sonuç olarak, 1972 yılı, Tunus turizminde önemli bir tarihtir, denilebilir. Çünkü ilk 10 yıllık hızlı büyüme sürecinin deneyim yılları sona eriyordu.

1973'den itibaren, özellikle 1973-1974 ve 1975-1977 dönemlerinde kesintili ve düşük bir performansa tanık olundu. 1973-1974 petrol krizi, sanayileşmiş ülkelerde enflasyon ve uluslararası parasal çalkantılar Tunus turizmine de yansdı. İngiltere bu karışık dönemin en sıkıntılı ülkelerinden biri olarak, turist gönderemedi. Öte yandan Tunus'un turizm tarifesinde ücretleri yükseltmesi Almanların boykotuna neden oldu. Yine, Belçika, Hollanda, İsveç, Avusturya ve ABD'den gelen turistlerin sayısında azalma, buna karşılık yeni bir

turist grubunda -Libyalı ve Cezayirliler- artış gözlemlendi. Almanların 1972'deki 168 bin kişilik girişi, 1974'de 90 bine düşmüştü. Ülke toplamı da 780 binden 716 bine geriledi (GRAFİK: 1). Ortalama kalış süresi 1971'e göre (9.6 gün) hayli azaldı (7.9 gün).

1977 yılında ülkede 8.1 milyon geceleme gerçekleşirken, doğu kıyı zonu % 82'lik oranı kendisinde toplamıştı.

Neticede yetkililer, Tunus turizminin gelişme koşulları ve sonuçlarını dikkate alarak, birçok araştırmaya giriştiler, turizme yeni bir yön vermeye gidildi. Kıyı turizmi yanında başka turizm şekilleri önerildi: bireysel keşif turizmi, üçüncü yaş turizmi, kongre ve seminer turizmi, Sahra turizmi gibi. Ayrıca batılı örneklerinden (İspanya) yola çıkılarak, yabancı sermaye katılımlarıyla entegre turistik projeler geliştirilmeye başlandı.

3. 1982'den günümüze: Turizmin olgunluk çağı ama...

1982 yılı Tunus turizmi için kötü bir yıl oldu. İkinci petrol şoku (1981-82), 1981 yılında 2.1 milyon olan turist sayısının 1982'de 1.3'e, 1983'de 1.4 milyona inmesine yol açtı (GRAFİK: 1). Doluluk oranı da 1981'de % 59.4'den 1982'de % 51, 1983'de % 46.3'e düşmüştü.

1980'li yıllarda turizm, Tunus ekonomisinin hedefi haline geldi. 1982-86 dönemini kapsayan 6. Gelişme Planında ona gerçek bir öncelik veriliyordu: 1986'da 106 bin yatağa ulaşılması (fakat 98 binde kaldı), doluluk oranının % 46.5'e (gerçekte % 46.2 oldu), döviz gelirlerinin 593 milyon dinara varması (385 m.d. elde edildi) düşünülmüştü. Sonuçta öngörülenler gerçekleşmedi ama turizm, ülkenin dış ticaretinde başlıca ihraç ürünü haline geldi (bazı yıllarda petrolün üstünlüğü) ve 1988 yılı en verimli yıl oldu. Turizmden sağlanan döviz, dış ticaret açığının % 97'ini örtmüş, ihraç ürünlerinden elde edilen gelirin 1/3'ini meydana getirmişti. Ne varki 1988'den sonra Tunus turizminin son görünümü kaygı verici bir durgunluk kazanıyor, hatta yabancı girişi ve geceleme sayısında az da olsa bir düşme görülüyordu (GRAFİK: 1). Geceleme sayısının 1962-70 arasında % 29, 1971-80 arasında % 7.5 oranında artışı söz konusuysa, 1980-89 arasında ancak % 2.5'lik bir artış gerçekleşmişti.

Bu da gösteriyor ki Tunus'ta turizm, eski yıllardaki gelişim hızını kaybetmiştir. Gerçi ülkede yatak sayısı artmakta (1988'de 104 binden 1990'da 116 bine) ama bunların doluluk oranı düşmektedir: % 62'den % 54'e. Doğan bu dengesizlik, yine son yıllardaki Tunus turizminin yaşadığı durgunlukla ilgilidir.

1980'li yıllarda, ülkenin yatak kapasitesinin dağılımı, yine doğu kıyı zonunda toplanmasını (1985'de % 81) sürdürüyor, Tunus ve çevresi onun arkasından geliyordu: % 12. Konaklama tesislerinin doğu kıyılarındaki yığılması ve üstünlüğünü koruması 1990 yılında da aynı kaldı: % 80. Tunus ve çevresinin yatak sayısı 1977'den itibaren yavaş yavaş artarken (1977'de % 10, 1990'da % 13), diğer bölgeler adı altında verdiğimiz kuzey kıyıları ve Sahra zonu ise, 1977'ye göre yatak kapasitesini kaybetmeye devam ediyordu : 1977'de % 10, 1990'da % 7 (GRAFİK: 2).

Dünyada turistik ülkeler arasında gün geçtikçe rekabetin artması, Tunus devletine de turizmi geliştirme, vulgarize etme, kalifiye hizmet elemanı yetiştirme, verici ülkelere turistik ürünlerinin tanıtımını çok

GRAFİK 2: Tunus'ta turistik bölgelere göre yatak kapasitesinin dağılımı (1964-1990).

iyi yapma (kısaca promosyonel politika) zorunda bıraktı (Le 7 eme Plan, Le Tourisme, 1990). Zira uluslararası pazarlarda Tunus imajının her zaman canlı tutulması, talep üzerinde doğrudan etki yapmakta, kısa veya uzun vadede ülkeye gelen turist sayısını ve niteliğini değiştirmektedir. Tunus Turizm ve El Sanatları Bakanlığı'nın yurtdışında bulunan 13 merkezdeki turizm tanıtım büroları, ülkenin tanıtım ve pazarlamasında aktif rol oynamaktadır.

Bir ülke vatandaşlarının iç ve dış turizme katılması, gelişmiş ülkelere özgü bir aktivite olduğundan, Tunus gibi gelişmekte olan bir ülkede önemsiz bir olgudur. Nitekim Tunusluların iç turizm hareketine bakıldığında; 1962 yılında 244 bin olan geceleme, 1970'de 295 bine, 1980'de 694 bine ve nihayet 1990 yılında 1.117 bine ulaşmıştır. Bir başka açıklamayla ; ülke genelinde tüm konaklama yapanlar (yerli+yabancı) içinde Tunusluların oranı % 5.9'dur. Diğer taraftan yurtdışına çıkış 1980'de 477 bin kişiden 1990'da 1.726 bine varmıştır. Gidilen ülkelerin başında Libya (% 59), Fransa (%16), Cezayir (% 8.4) ve İtalya (%5.7) gelmektedir (bu ülkelerin aynı zamanda Tunuslu işçilerin çalışma ülkesi olması, yurtdışına gerçek turist gidişlerini tam olarak vermemektedir).

Akdeniz Havzası'nın güney kıyılarında yer alan Tunus; hem Akdenizli, hem Afrikalı hem de arap kimliğine sahip tarihsel ve kültürel zenginlikleri, yaz turizmi için en uygun koşullar sunan iklimi, plajları ve Sahra Çölü ile bütünleşmiş bir ülke olarak, bu turistik kozlarını günümüz turizm anlayışıyla yeniden değerlendirdiği taktirde, 20-30 yıl öncesindeki gelişmişlik düzeyini tekrar yakalayabileceğini ve turizmin ülkenin kalkınmasında önemli bir sektör olmaya devam edebileceğini söyleyebiliriz.

Bibliyografya

ALAOUI, A. : " La notion de site touristique dans l'espace méditerranéen et la demande touristique internationale". Union Géographique Internationale, 1987, Sousse-Tunisie.

CAZES, G. : "Le tourisme international en Thaïlande et en Tunisie". Travaux de l'Institut de Géographie de Reims, 53-54, 1983,

Reims-France.

JEDIDI, J. : "L'expansion du tourisme en Tunisie et ses problèmes".
Revue Tunisienne de Géographie, 1990, Tunis-Tunisie.

MIOSSEC, J.M. : "Tourism in national and regional planning:
Tunisian experience". International Symposium on Architecture
of Tourism in the Mediterranean. 13-20 Octobre 1991, Istanbul,
Antalya-Türkiye.

ONTT : Le VIII émé Plan. Le tourisme, rapport de synthese. 1990,
Tunis-Tunisie.

RENUCCI, J. : "Les flux touristiques dans le bassin méditerranéen".
Union Géographique Internationale, 1987, Sousse-Tunisie.

ROUILLE, P. : Le Tourisme en Tunisie. 1971, Tunis-Tunisie.

SETHOM, N. : L'influence du tourisme sur l'économie et la vie
regionales dans le zone de Nabeul-Hammamet. 1990,
Tunis-Tunisie.

SETHOM, N. : L'industrie et le tourisme en Tunisie. Etude de
géographie du developpement (Livre I,II). Thèse pour le
Doctorat d'Etat. 1987, Tunis-Tunisie.

FOTO 1: Tunus güneyinde Şot Cerid kenarındaki bir palmiye-hurma vahası ve Nefta yerleşmesi.

FOTO 2: Tunus güneyinde Matmata'da turizme açılmış troglodit meskenler

FOTO 3: Tunus'ta turistik-kültürel amaçlı bir festivale örnek: Tatahuin Festivali'nde bir folklor gösterisi.

FOTO 4: Korbus termal tedavi merkezi.

FOTO 5: Tunus'un başta gelen turizm merkezlerinden biri: Hammamet.

FOTO 6: Tunus el sanatlarında Kayrevan halıları önemli bir yer işgal eder.